

1

Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία

-
- 1.1. Εισαγωγικά για την Κοινωνιολογία και τις Ρίζες της Διαμέσου των Αιώνων 24
  - 1.2. Η Διαχρονική Εξελικτική Πορεία του Κλάδου της Κοινωνιολογίας 27
  - 1.3. Οι Επιμέρους (ειδικοί) Κλάδοι της Κοινωνιολογίας 32
  - 1.4. Μεθοδολογικές Επισημάνσεις για τις Κοινωνικές Επιστήμες εν γένει 37

1.1. Εισαγωγικά για την Κοινωνιολογία και τις Ρίζες της Διαμέσου των Αιώνων

Μέσα στο όλο πλαίσιο των Κοινωνικών ή Ανθρωπιστικών Επιστημών εδώ και λίγα χρόνια ένας σχετικά νέος επιστημονικός κλάδος, η Κοινωνιολογία, έχει κάνει την εμφάνισή του. Μια εμφάνιση δυναμική που –όπως έχει επισημανθεί ήδη από τον πρόλογο της 1ης έκδοσης– συνοδεύεται ακόμα και στις ημέρες μας από μια έξαρση δημοτικότητας και δημοσιότητας, η οποία συχνά αγγίζει, αν δεν υπερβαίνει, τα όρια της μόδας.

Πρόκειται για μια έξαρση που έχει για αφετηρία της τη βαθύτερη ανάγκη του ανθρώπου να γνωρίσει την κοινωνική του ταυτότητα, η οποία βασίζεται και καθορίζεται αφενός μεν στο φυσικο-οικολογικό του περιβάλλον και αφετέρου στο κοινωνικό-ψυχολογικό του περιβάλλον, που και τα δύο μαζί ταυτόχρονα οριοθετούν το άτομο ως τον βασικό συντελεστή της όλης κοινωνικής οργάνωσης.

Είναι αναμφισβήτητο ότι αυτός ο ξεχωριστά σημαντικός ρόλος της σύγχρονης Κοινωνιολογίας συνδέεται σε μεγάλο βαθμό με ένα ιδιαίτερο χαρακτηριστικό γνώρισμα ιδιάζουσας σπουδαιότητας.

Δηλαδή, σε αντίθεση με τις άλλες επιστήμες όπου οι σημαντικότερες πρόοδοι, επιτεύγματα και ανακαλύψεις σημειώθηκαν σε στιγμές σχετικής κοινωνικής γαλήνης και προσαρμογής, η Κοινωνιολογία είναι ίσως η μόνη επιστήμη που από τη γέννησή της ακολούθησε τη μελέτη και έρευνα ενός διαρκώς μεταβαλλόμενου αντικειμένου¹ (αφού κάθε σπουδαίος σταθμός ανάπτυξης της αναφέρεται στα πλαίσια κάποιας κοινωνικής αναταραχής ή αναστάτωσης).

Μια κοινωνική αναταραχή και αναστάτωση που ιστορικά επιτείνεται καθώς ο άνθρωπος οδεύει προς τη σύγχρονη αναπτυγμένη κοινωνία, μέσα από μια σειρά πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτιστικών, εθνογραφικών, λαογραφικών και λοιπών παλινδρομήσεων, που διαμόρφωσαν τη σημερινή σύγχρονη πολύπλευρη και πολυσύνθετη κοινωνική πραγματικότητα.

Αν και η κοινωνιολογία λοιπόν ως σύγχρονος επιστημονικός κλάδος έχει μόνο λίγα χρόνια ζωής και ανάπτυξης, εντούτοις σήμερα είναι γνωστά πολλά και ενδιαφέροντα στοιχεία (ουσιαστικά μαρτυρίες) και ντοκουμέντα που φανερώνουν την ύπαρξη της κοινωνιολογίας (όπως και της πολιτικής) χιλιάδες χρόνια πριν από την ελληνική κλασική αρχαιότητα.

Τα στοιχεία αυτά άλλοτε με τη μορφή επικών ποιημάτων, άλλοτε με τη μορφή λαϊκών μύθων, γνωμικών, επιγραφών, παροιμιών, θρησκευτικών αφιερωμάτων ή ακόμα και νομοθετικών ή διοικητικών κειμένων καλύπτουν τον χώρο από τη Μικρά Ασία μέχρι την Άπω Ανατολή² κάνοντας ορατή την ύπαρξη μιας πρώιμης μεν, εμπειριστατωμένης δε κοινωνιολογικής σκέψης.

Μέσα από τις πραγματολογικές πηγές που αναφέρθηκαν προηγουμένως απορρέει μια πληθώρα κοινωνιολογικών δεδομένων πάνω στα κοινωνικά φαινόμενα, όπως λ.χ. θρησκευτικές τελετές, θεσμοί του ιδιωτικού και του δημόσιου βίου, ήθη και έθιμα, διάφορες δοξασίες και κανόνες συμπεριφοράς των μελών μιας κοινωνίας, στοιχεία αναφερόμενα στον κοινωνικό καταμερισμό εργασίας, στην έννοια της ιδιοκτησίας κ.λπ.

Έτσι λοιπόν, όπως συμβαίνει σε πολλές από τις κοινωνικές ή ανθρωπιστικές επιστήμες, και η Κοινωνιολογία έχει τις ρίζες της στην αρχαία κινέζικη, ελληνική και ρωμαϊκή αρχαιότητα, στις φιλοσοφικές σχολές των οποίων οφείλονται πολλοί από τους σημερινούς επιστημονικούς κλάδους.

Και δεν είναι, επομένως, δόλου τυχαίο το γεγονός ότι επιφανείς Κινέζοι, Έλληνες και Λατίνοι συγγραφείς μελέτησαν διεξοδικά ορισμένους τομείς της κοινωνικής ζωής και ειδικότερα εκείνους που αφορούσαν στην οργάνωση της πολιτείας (Κομφούκιος, Meng - tseu, Lao - tseu, Πρωταγόρας, Πλάτωνας, Αριστοτέλης, Κικέρων), την οικονομία (Ξενοφώντας), το δίκαιο (Han - Fei - tseu, Θεόφραστος, Κικέρων), την ιστοριογραφία (Ηρόδοτος, Θουκυδίδης, Πολύβιος), τη συλλογή λαογραφικού και εθνογραφικού υλικού με τα σχετικά ήθη και έθιμα των διαφόρων λαών (Tchouang - tseu, Ηρόδοτος, Στράβων, Πausanias, Τάκιτος), βάζοντας ουσιαστικά τα θεμέλια πολλών σύγχρονων επιστημονικών κλάδων και κοινωνικών επιστημών³.

Γίνεται λοιπόν φανερό ότι η ανάπτυξη της κοινωνιολογικής σκέψης υπήρξε προϊόν μιας πανάρχαιας αναζήτησης του ανθρώπου να εξηγήσει και να ερμηνεύσει τα κοινωνικά φαινόμενα και με τον τρόπο αυτό να εμβαθύνει τουλάχιστον στα άμεσα δεδομένα της εμπειρίας και στις διαδικασίες που σιγά σιγά αποκτούσε στα πλαίσια διαβίωσής του μέσα σε μια συγκεκριμένη ιστορική κοινωνική ολότητα.

Η περιγραφή, η κατανόηση και η εμβάθυνση των διαδικασιών αυτών και των προϊόντων της εμπειρίας που συνάγονται από τα επιμέρους κοινωνικά φαινόμενα, αναγκαστικά οδήγησαν την κοινωνιολογική σκέψη στη συσχέτισή τους με τον ευρύτερο πνευματικό πολιτισμό (λ.χ. ρεύματα επιστημονικά, ιδεολογικά, αισθητικά, ηθολογικά κ.λπ.) και με κάποιες δοσμένες ιστορικο - πολιτικές και κοινωνικο - οικονομικές συνθήκες.

Από αυτή τη σχέση αλληλεξάρτησης και αλληλεπίδρασης των φαινομένων της κοινωνίας με τον κόσμο των ιδεών και των αξιών, αναπτύχθηκε η

κοινωνική σκέψη, η κοινωνική ανάλυση και εμβάθυνση της κοινωνικής πρακτικής, που γέννησε τον σύγχρονο κλάδο της Κοινωνιολογίας.

Εισερχόμενοι στον 19ο αιώνα μπορούμε να κάνουμε λόγο για τη γέννηση της σύγχρονης Κοινωνιολογίας, τη γέννηση δηλαδή του σημερινού –χειραφετημένου στον χώρο των Κοινωνικών Επιστημών– επιστημονικού κλάδου.

Στην περίοδο αυτή βασικό στοιχείο της εξέλιξης της κοινωνιολογικής σκέψης είναι η αναφορά στο έργο και στις θεωρίες συγκεκριμένων εκπροσώπων, οι οποίοι με τον έναν ή τον άλλο τρόπο οριοθέτησαν το πεδίο αναζήτησης του νέου αυτού επιστημονικού κλάδου.

Η χρονική διαδρομή του 9ου αιώνα κυριαρχείται από τη συνεισφορά επτά σημαντικών κοινωνιολόγων, των οποίων το έργο ουσιαστικά αφήνει οριστικά πίσω τη γενική και θεωρητική προοπτική της Κοινωνιολογίας, και κυρίως αυτή που προερχόταν από το πεδίο έρευνας του πολιτικού φαινομένου, και σημειώνει μια μεγάλη στροφή. Στροφή που έγκειται πλέον στην προσπάθεια της Κοινωνιολογίας να απαντήσει σε μια σειρά σύγχρονων κοινωνικών και φιλοσοφικών αναζητήσεων, που η γενεσιουργός τους αιτία υπήρξε η αλλαγή (μετεξέλιξη) της κοινωνίας. Αλλαγή ευθέως κοινωνική που σχετιζόταν άμεσα με τον προβληματισμό πάνω στα κοινωνικά και οικονομικά συστήματα, πάνω στις ραγδαίες μεταβολές των κοινωνικών θεσμών, πάνω στη δημιουργία νέων κοινωνικών δομών και πάνω στη διαφοροποίηση της κοινωνικής συνείδησης των ανθρώπων.

Οι επτά αυτοί σημαντικοί εκπρόσωποι είναι κατά χρονολογική σειρά ο *Adolphe Quetelet* (1796 - 1874), που ουσιαστικά είναι εκείνος, ο οποίος εισήγαγε την εφαρμογή των μαθηματικών και των στατιστικών δεδομένων στην κοινωνιολογία, ο *Auguste Comte* (1798 - 1857), που ουσιαστικά είναι ο πατέρας της σύγχρονης Κοινωνιολογίας και αυτός που βάζει τις βάσεις της ανάπτυξής της μέσα από το άτομο, την οικογένεια και τους κοινωνικούς σχηματισμούς, ο *Herbert Spencer* (1820 - 1903), που θεωρείται ο ιδρυτής της *φυσιολογικής Κοινωνιολογίας* και ο εμπνευστής της Κοινωνιολογίας των παραγόντων.

Ακολουθεί ο σπουδαιότερος εκπρόσωπος του 19ου αιώνα ο *Karl Marx* (1818 - 1873), που στο ιδιαίτερα ευρύ κοινωνικό - οικονομικό και φιλοσοφικό έργο του η κοινωνία αναλύεται μέσα από το πλήθος των αντινομιών και των αντιφάσεων που τη διέπουν, τη διάκριση της αστικής από την εργατική τάξη, τη διατύπωση του διαλεκτικού υλισμού και την εξήγηση των κοινωνικών δομών και μεταβολών μέσα από τη θεώρηση αιτίου και αποτελέσματος για τον μετασχηματισμό της κοινωνίας.

Είναι "φύσει" και "θέσει" αδύνατο στα πλαίσια αυτής της ιδιαίτερα συνοπτικής παράθεσης της διαχρονικής πορείας της Κοινωνιολογίας (μέσα από

τους σπουδαιότερους προδρόμους της) να αναλυθεί η πληθώρα των κοινωνιολογικών ιδέων και θέσεων που ανέπτυξε ο Karl Marx συγγραφικά και κυρίως στο μνημειώδες έργο του "Το Κεφάλαιο" (1867). Για το θέμα αυτό ο αναγνώστης μπορεί να ανατρέξει στο βιβλίο του Henri Lefebvre "Η Κοινωνιολογία του Μαρξ", που κυκλοφορεί στη γαλλική γλώσσα από τις Εκδόσεις Presses Universitaires de France, Paris, 1996, και στην αγγλική γλώσσα από τις Εκδόσεις Vintage Books, N. York, 1969.

Στη συνέχεια ακολουθεί ο *Emile Durkheim* (1858 - 1917), που οδηγεί την Κοινωνιολογία στις τελικές της διατυπώσεις, μέσα από την ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων, τον καταμερισμό της εργασίας, και –μετά την παρεμβολή του *Vilfredo Pareto* (1848 - 1923) που εισάγει τη λογικο-εμπειρική μέθοδο και την οικονομικο-μαθηματική ανάλυση– ο *Max Weber* (1864 - 1920) που αντιμετωπίζει την Κοινωνιολογία ως κλάδο κοινωνικής δραστηριοποίησης μέσα από την ορθολογική ταξινόμηση του κοινωνικού περιβάλλοντος και τη συγκριτική ανάλυση των πολιτικών, κοινωνικών, οικονομικών και θρησκευτικών θεσμών από πολιτισμό σε πολιτισμό.

Σε ό,τι αφορά το πραγματικά σημαντικό έργο του Max Weber, ισχύουν όλα όσα αναφέρθηκαν για τον Karl Marx, αλλά στην προκειμένη περίπτωση υπάρχει και μια πλούσια, μεταφρασμένη στην ελληνική, δουλειά του κοινωνιολογικού έργου του.

1.2. Η Διαχρονική Εξελικτική Πορεία του Κλάδου της Κοινωνιολογίας

Η πορεία της κοινωνιολογικής σκέψης διαμέσου των αιώνων είναι μια πορεία δυσχερής, επίπονη και κυρίως "ουτοπική" για μεγάλα ιστορικά χρονικά διαστήματα. Ουτοπική με την έννοια ότι μέχρι τη στιγμή της ουσιαστικής χειραφέτησης της Κοινωνιολογίας σε επιστημονικό κλάδο (φαινόμενο σχετικά πρόσφατο, όπως θα διαπιστώσουμε στη συνέχεια), οι προβληματισμοί, οι αναζητήσεις και τα σχετικά πρωτόγονα και αουστηματοποίητα πορίσματα της έγιναν αντικείμενο οξείας πολιτικο-κοινωνικής και θεολογικο-νομικής διαμάχης, από την οποία δεν έλειπαν ούτε αυτές οι επιστημονικές ή επιστημονικοφανείς προστριβές.

Παρ' όλα αυτά είναι χαρακτηριστικό ότι "μεγάλοι φιλόσοφοι και στοχαστές σε διάφορα μέρη της γης με διαφορετικό ο καθένας τους τρόπο, ανάλογο κάθε φορά με τις ιστορικές συνθήκες της γενέτειράς του και τις εξελίξεις της

εποχής, κατόρθωσαν να κάνουν όλοι μαζί και ο καθένας χωριστά τα πρώτα βήματα για να διαλύσουν την απλοϊκή πίστη του ανθρώπου στη μαγεία, στη δεισιδαιμονία και στους μύθους και να στηρίξουν την πεποίθησή του στη δύναμη του λογικού, της καθαρής νόησης, χωρίς οπωσδήποτε να ξεκαθαρίσουν από πού προέρχεται αυτή η λογική και ποιος είναι ο δημιουργός της⁴.

Μια πρώτη προσέγγιση κοινωνιολογικών θεωριών και παράλληλα μια πρώτη απόπειρα ερμηνείας των κοινωνικών φαινομένων συναντάται στους διανοούμενους της αρχαίας Κίνας, που προσπαθούν να ερμηνεύσουν τον κοινωνικό περίγυρο μέσα από κάποιες αρχές πολιτικής Κοινωνιολογίας. Μιας Κοινωνιολογίας που έχει έντονο πολιτικό περιεχόμενο και έναν ιδιαίτερα σημαντικό *πρακτικό χαρακτήρα*⁵, που εκφράζεται μέσα από τα έργα του Κομφούκιου και της σχολής του τον 6ο π.Χ. αιώνα⁶, του Meng - tseu (372 - 288 π.Χ.), τον Ταοϊσμό με τον Lao - tseu⁷, τον Tchouang - tseu τον 4ο π.Χ. αιώνα, και των σχολών των νομικών συμβούλων με τον Han Fei - tseu τον 3ο π.Χ. αιώνα και των τεχνοκρατών του Meng - tseu και του Siun - tseu τον 4ο και 5ο π.Χ. αιώνα.

Οι Προσωκρατικοί φιλόσοφοι ασχολούνται με τον κοινωνικό περίγυρο (αν και το αντικείμενο έρευνάς τους εντοπιζόταν στον μακρόκοσμο) και τα επιμέρους κοινωνικά φαινόμενα, ενώ στη συνέχεια οι Σοφιστές αντιμετωπίζουν τα κοινωνικά φαινόμενα, τους θεσμούς, τα ήθη, τις παραδόσεις, τη θρησκεία και λοιπά ως ουσιαστικά δεδομένα διαμόρφωσης της κοινωνικής ζωής⁸.

Στα μνημειώδη έργα⁹ του Πλάτωνα περιέχεται για πρώτη φορά ένα πραγματικό σύστημα κοινωνικής οργάνωσης και μάλιστα όχι ένα σύστημα κοινωνικής οργάνωσης υπαρκτό, αλλά δεοντολογικό. Πρόκειται για μια ιδεαλιστική κοινωνική οργάνωση, όπου ο Πλάτωνας κάνει βασικές κοινωνιολογικές τομές σε χώρους, όπως το οικογενειακό δίκαιο, το δικαίωμα της ιδιοκτησίας, η κοινωνική σταθερότητα κ.λπ. και ακόμα σε βασικούς πολιτικούς θεσμούς, όπως η κυβέρνηση, η εξουσία κ.λπ.¹⁰

Στον αντίποδα ο Αριστοτέλης στα μέχρι και σήμερα επίκαιρα έργα του¹¹, βασιζόμενος σε μια περισσότερο πραγματική και λιγότερο ιδεαλιστική αντιμετώπιση της κοινωνίας, οριοθετεί τη συγκριτική μελέτη των πολιτικών θεσμών και γενικά των θεσμών όλων των ελληνικών πόλεων, καθώς και μερικών ανάλογων κρατών, κυρίως δε της Καρχηδόνας.

Η κοινωνιολογική σκέψη του Αριστοτέλη επεκτείνεται σε σωρεία κοινωνικών διαπιστώσεων, όπως η περίφημη φράση "ο άνθρωπος είναι ζώον πολιτικόν", δηλαδή αναπόσπαστα δεμένος με την κοινωνική ζωή, η επίδραση του κλίματος¹², ο ρόλος της οικογένειας (στοιχειώδης κοινωνική ομάδα), η έννοια της αλλαγής ως προϋπόθεσης της ζωής των κοινωνιών, αλλά και σε αναλύσεις ειδικών θεμάτων της πολιτικής (εξουσία, ηγεσία, πολιτειακή οργάνωση, διάκριση εξουσιών, διαφθορά ή παραφθορά πολιτευμάτων κ.λπ.)¹³.

Η Ρωμαϊκή κοινωνιολογική σκέψη συνεισφέρει κυρίως στη λεγόμενη "περιγραφική" κοινωνιολογία μέσα από έθιμα και θεσμούς κατά κύριο λόγο άλλων λαών, όπως ο Τάκιτος για τους Γερμανούς, και για τους Γαλάτες ο Καίσαρας (περίοδος 35- 120 περίπου μ.Χ.).

Εξάλλου, σημαντικά κοινωνιολογικά στοιχεία μπορούν να ανιχνευθούν από τα έργα του ιστοριογράφου Πολύβιου¹⁴ καθώς και από αυτά του περιφημου νομικού στο επάγγελμα, αλλά μεγάλου ρήτορα και πολιτικού Κικέρωνα¹⁵, που οι αναλύσεις του για τους πολιτικούς θεσμούς ακόμα και σήμερα αποτελούν σημείο αναφοράς για την Πολιτική Κοινωνιολογία.

Σημαντική επίσης είναι η συνεισφορά στην κοινωνιολογική σκέψη του Αγίου Αυγουστίνου (354- 450), ο οποίος στο έργο του "Περί της Πολιτείας του Θεού"¹⁶ επιτυγχάνει να συνάγει κοινωνιολογικά συμπεράσματα μέσα από τα θρησκευτικά δεδομένα της χριστιανικής επέκτασης, που όμως ενέχουν ιδιαίζουσα σημασία, διότι αναφέρονται σε βασικές έννοιες που δέσποσαν στη συνέχεια, όπως η νομιμότητα της εξουσίας, ο κυβερνητικός καταναγκασμός, η προέλευση της δύναμης κ.λπ.

Ακολουθεί η περίοδος των εκφραστών του Μεσαίωνα, αυτό που έχει πολιτογραφηθεί με τον όρο "μοιρολατρική Κοινωνιολογία του Μεσαίωνα", όπου δεν υπάρχουν συστηματικά έργα κοινωνιολογικής θεώρησης, αλλά μόνο έργα από τα οποία συνάγονται ορισμένες κοινωνιολογικές παρατηρήσεις.

Η περίοδος αυτή χαρακτηρίζεται από πολλές βαρβαρικές επιδρομές, που πιασγύρισαν την ευρωπαϊκή ήπειρο στη διάρκεια του λεγόμενου "Κάτω Μεσαίωνα" και επέφεραν μια κοινωνική, πολιτική και επιστημονική κατάπτωση, με κύριο χαρακτηριστικό γνώρισμα την άνθηση της φεουδαρχίας και τη στενή εξάρτηση εκκλησίας, μοναχισμού και κρατικής εξουσίας (κυρίως στο Βυζάντιο)¹⁷.

Σιγά σιγά όμως, γύρω στον 12ο μ.Χ. αιώνα, η εμφάνιση ορισμένων κοινωνιολογικών δεδομένων γίνεται ορατή και κάνει τα δειλά βήματά της μέσα από τα έργα κάποιων –θεολογικής προέλευσης κυρίως– συγγραφέων¹⁸ αλλά και ορισμένων άλλων ανεξάρτητων, που βάζουν τις βάσεις για τον Ουμανισμό και τον Διαφωτισμό που θα ακολουθήσουν, αλλάζοντας ριζικά το σκηνικό στην παγκόσμια κοινωνία.

Ανάμεσα στους εκπρόσωπους αυτούς ιδιαίτερα σημαντική θέση κατέχουν οι ακόλουθοι, που ουσιαστικά προετοίμασαν το έδαφος για τις μεταβολές που θα ακολουθούσαν τον 17ο, 18ο και τον 19ο αιώνα.

Αρχικά ο Θωμάς ο Ακουϊνάτος (1224 ή 1225- 1274) που στα κύρια έργα του¹⁹ αντιμετωπίζει το πολιτικό φαινόμενο με μια ευρεία κοινωνιολογική προοπτική παρά τη θεολογική του αντίληψη, δίνοντας παράλληλα το κοινωνιολογικό περιεχόμενο των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

Στη συνέχεια ο *Ibn Khaldoun* (1332 - 1406) που με την ενεργό του ανάμειξη

στα γεγονότα που τερμάτισαν τη μουσουλμανική κυριαρχία στην Ισπανία, την εμφάνιση της Βορειοαφρικανικής αναρχίας και την επιδρομή των Τατάρων του Ταμερλάνου²⁰ στην Ανατολή, ουσιαστικά δίνει με το έργο του μια κοινωνιολογική θεώρηση της ιστορίας της ανθρωπότητας, οριοθετώντας το περιεχόμενο των κοινωνικών και πολιτικών θεσμών του αραβικού πολιτισμού, τη στιγμή που αρχίζει η Αναγέννηση.

Ακολουθεί ο *Maisilius* της Πάδοβας, ο οποίος στο έργο του²¹ αντιμετωπίζει ως πρωταρχικά στοιχεία της εξουσίας την ειρήνη και την ενεργό ανάμειξη των πολιτών μιας κοινωνίας στις πολιτικές - εκλογικές διαδικασίες²².

Εξάλλου ο *Γεώργιος Πλήθων Γεμιστός*²³ στο έργο του "Οι Νόμοι" –που το μεγάλο μέρος του καταστράφηκε μετά από εντολή του Πατριάρχη Γεννάδιου Σχολάριου, που μισούσε και δίωκε τον πλατωνισμό– δίνει πληθώρα κοινωνιολογικών στοιχείων πάνω στην ιδιοκτησία, στη δημογραφία, στη φορολογία, στον αυταρχισμό της εξουσίας και στους βασικούς πολιτικο - κοινωνικούς θεσμούς.

Ιδιαίτερα μεγάλης σημασίας είναι η συνεισφορά στην κοινωνιολογική σκέψη του *Niccolò Machiavelli* (1469 - 1527), που εγκαινίασε τη νεότερη πολιτική και κοινωνιολογική ανάλυση και υπήρξε πολυγραφότατος²⁴ αλλά κυρίως έγινε γνωστός από το κλασικό έργο του "Ο Ηγεμόνας" (*Il Principe*) και τον μεταγενέστερο όρο –που πολιτογραφήθηκε και στο καθημερινό λεξιλόγιο– με την ονομασία "*Μακιαβελισμός*"²⁵.

Η σπουδαιότητα του έργου του Φλωρεντιανού πολιτικού επιστήμονα και ιστορικού *Niccolò Machiavelli* έγκειται στο γεγονός ότι προσέδωσε μια ανεξαρτησία στη φιλοσοφία της ιστορίας και στην πολιτική κοινωνιολογία, ενώ τα πραγματολογικά στοιχεία της κοινωνίας της εποχής του, που δίδονται στο έργο του "Λόγος επί των πρώτων δέκα βιβλίων του Τίτου Λίβιου", είναι κεφαλαιώδους σημασίας για την κοινωνία αυτής της περιόδου.

Λίγο αργότερα ο *Descartes* (Καρτέσιος, 1596 - 1650) με την καρτεσιανή μέθοδο προκάλεσε μια πραγματική αναστάτωση στη φιλοσοφία και στην ψυχολογία με βάση τον ορθολογισμό και την "επιφαινόμενη συνείδηση". Στο έργο του *Descartes* εμπεριέχεται πληθώρα απόψεων και θέσεων με καθαρά κοινωνιολογικό περιεχόμενο, ενώ σημαντική επίσης είναι η συμβολή του *Baruch Spinoza* (1632 - 1677), που με το έργο του²⁶ αγγίζει σημαντικά προβλήματα της κοινωνικής φιλοσοφίας, ενώ διαγράφει το κοινωνικό και πολιτικό περιεχόμενο του δημοκρατικού πολιτεύματος (που το θεωρεί ιδεώδες για την ανθρώπινη κοινωνία, και οδηγεί στην ατομική – ηθική και πνευματική– ολοκλήρωση).

Τέλος, στην ίδια σχολή του Φυσικού Δικαίου ανήκει και ο *Puffendorf* (1632 - 1694), ο οποίος στο έργο του²⁷ προβαίνει σε σημαντικές ριζοσπαστικές

κοινωνικές αντιλήψεις για την εποχή του, και ο *John Locke* (1632-1704). Ο τελευταίος απορρίπτει τις μηχανιστικές αντιλήψεις και τη μεταφυσική απαισιοδοξία των οπαδών του ατομικισμού και στο έργο του "Δοκίμια περί της πολιτικής κυβέρνησης"²⁸ επιχειρεί την προσπάθεια θεμελίωσης του φιλελεύθερου κράτους και τη διατύπωση της διάκρισης των εξουσιών (που τοποθετείται χρονικά ανάμεσα στον Αριστοτέλη και στον *Montesquieu* που θα ακολουθήσει).

Ο 18ος αιώνας κυριαρχείται αρχικά από την καθαρή πολιτική φιλοσοφία των φυσιοκρατών με κυριότερους εκπρόσωπους τον *Adam Smith* (1723-1790), ο οποίος συνεισφέρει με την κοινωνιολογική αντιμετώπιση των οικονομικών δεδομένων, τον *Condorcet* (1743-1794), που στο έργο του²⁹ προβαίνει σε μια μεγαλοφυή μελλοντική ανάλυση της βελτίωσης των όρων διαβίωσης μέσα από κοινωνιολογικά και δημογραφικά δεδομένα, και φθάνει στον *Emmanuel Kant* (1724-1804), που –ως εκπρόσωπος των ιδεών της Γαλλικής Επανάστασης στη Γερμανία– ενισχύει ουσιαστικά την κοινωνιολογική σκέψη με την εισαγωγή μαθηματικών, στατιστικών, εθνογραφικών και λαογραφικών στοιχείων στην πολιτικο-κοινωνική ανάλυση, τονίζοντας τη σημασία της ψυχολογίας στην άσκηση της διεθνούς πολιτικής και των διεθνών σχέσεων, καθώς και ως πρόδρομος του σύγχρονου ομοσπονδιακού κράτους, εισάγοντας την έννοια του "φεντεραλισμού" (ομοσπονδοποίηση).

Την ίδια και μεγαλύτερη σπουδαιότητα έχει η συμβολή του *Johann - Gottlieb Fichte* (σύμφωνα με τις πρωτοποριακές μελέτες του Γ.Κ. Βλάχου)³⁰, που με βάση τις αντινομίες της Α' Γαλλικής Δημοκρατίας δίνει πληθώρα σημαντικών κοινωνιολογικών στοιχείων της εποχής.

Τον ίδιο αιώνα, τον 18ο, στη Γαλλία η εμφάνιση μιας σειράς λογίων –των λεγόμενων εγκυκλοπαιδιστών– προσφέρει μια εντελώς διαφορετική άποψη της κοινωνικής πραγματικότητας.

Ένας από αυτούς είναι ο *Charles Montesquieu* (1689-1755), ο οποίος σύμφωνα με τον *A. Comte* υπήρξε ο πρόδρομος της Κοινωνιολογίας, διότι εισήγαγε τη σπουδαιότητα των ιστορικών, γεωγραφικών και κλιματολογικών δεδομένων στην κοινωνιολογική ανάλυση. Στο έργο του³¹ υπάρχουν αναλύσεις πάνω στην κοινωνική δομή, στις ομοιότητες και διαφορές των κοινωνικών δομών από τόπο σε τόπο, στην αναγκαιότητα χρήσης για την ερμηνεία της κοινωνίας της ψυχολογικής παρατήρησης, της ιστορίας, της ανθρωπολογίας³², καθώς και στη μεγάλη σημασία των κλιματολογικών παραγόντων στην επεξήγηση της κοινωνικής και πολιτικής συμπεριφοράς.

Ακολουθεί ο *Jean - Jacques Rousseau* (1712-1778) που με μια πληθώρα έργων³³ –ανάμεσα στα οποία κυρίαρχη θέση κατέχει το περίφημο "Κοινωνικό Συμβόλαιο"– προχωρεί στη διατύπωση σειράς κοινωνιολογικών αντιλή-

ψεων, όπως η πολιτική και η ατομική ελευθερία, η ισότητα, η λαϊκή κυριαρχία, η εξεύρεση των αιτίων της κοινωνικής ανισότητας μεταξύ των ατόμων, η πραγμάτωση της ισότητας μέσα από τη δημοκρατία, η έννοια της ιδιοκτησίας κ.λπ.

Και η περίοδος αυτή ολοκληρώνεται με τη φιλοσοφική θεώρηση του *Hegel* (Εγγελος, 1770 - 1831), που υποστηρίζει ότι η εμφάνιση της ιστορικής εξέλιξης μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από τη "διαλεκτική", του *Joseph de Maistre* (1753 - 1821), που υπεραμύνεται της αξίας της πειραματικής μεθόδου στη μελέτη των κοινωνιών³⁴, του *Saint-Simon* (1760 - 1825), που εισάγει στην κοινωνιολογία την έννοια της διαδοχής των "οργανικών περιόδων" και των "κρατικών περιόδων" για την επίτευξη της κοινωνικής ισορροπίας και ουσιαστικά είναι ο αληθινός ιδρυτής του σοσιαλισμού, του *Fourier* (1772 - 1837), που συνέβαλε αποφασιστικά με την κοινωνική του ψυχολογία, η οποία στηρίζεται κυρίως στην ανάλυση των παρορμήσεων και των παθών, που θα οδηγήσουν σε νέες δομές και θεσμούς διόλου καταπιεστικούς σε σχέση με τους προηγούμενους, και τέλος του *Proudhon* (1809 - 1865), που αναλύει στο έργο του μερικούς από τους βασικούς σύγχρονους κοινωνικούς θεσμούς.

1.3. Οι Επιμέρους (ειδικοί) Κλάδοι της Κοινωνιολογίας

Στις ημέρες μας η σύγχρονη Κοινωνιολογία ως επιστημονικός κλάδος έχει περάσει από τη *στατική* (δηλαδή την περιγραφική που μελετά τα κοινωνικά φαινόμενα σε κατάσταση κοινωνικής γαλήνης, όπου δομές και θεσμοί δεν παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις), στη *δυναμική* Κοινωνιολογία (η οποία αναλύει, εξετάζει και προσπαθεί να ερμηνεύσει τις επιμέρους μεταβολές των σύγχρονων κοινωνιών και των πολλαπλών μορφών που παρουσιάζουν, καθώς και τους πολλούς παράγοντες – μεταβολές³⁵ – που προκαλούν αυτές τις τόσο συνηθισμένες μεταβολές).

Στα πλαίσια αυτά της δυναμικής Κοινωνιολογίας που αναπτύσσεται στην εποχή μας, οι ευρύτεροι στόχοι που καλύπτονται από τον κλάδο αυτό επικεντρώνονται:

- Στην απομυθοποίηση της σύγχρονης κοινωνικής πραγματικότητας.
- Στην επέκταση της διεπιστημονικής γνώσης και έρευνας.
- Στην επιμόρφωση του σύγχρονου πολίτη με ελεύθερο και κριτικό πνεύμα.
- Στην προαγωγή της επιστημονικής κοινωνικής σκέψης.
- Στην προσπάθεια οριοθέτησης κάποιων ειδικών Κοινωνιολογιών κατά τομέα (λ.χ. Κοινωνιολογία δικαίου, βιομηχανική, τουριστική κ.λπ.).

Έτσι, εντελώς σχηματικά και για λόγους καθαρά πρακτικούς η σύγχρονη Κοινωνιολογία, για την καλύτερη έρευνα των κοινωνικών φαινομένων, υποδιαιρείται σε δύο κύριους επιμέρους κλάδους: τη Γενική Κοινωνιολογία και την Ειδική Κοινωνιολογία.

Όπου η μεν πρώτη, η *Γενική Κοινωνιολογία*, επιχειρεί μια συστηματική έρευνα και ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων και των αλληλεπιδράσεων που παρατηρούνται στην κοινωνία, των οποίων η έρευνα και μελέτη βασίζεται σε ένα σύστημα από προϋποθέσεις (λ.χ. συνολική κοινωνική συμβίωση, συνέχεια κοινωνικών δεσμών, μελέτη αξιών και θεσμών, παρατήρηση κοινωνικών εκδηλώσεων), συγκεντρώνοντας τους γενικούς τύπους (τυπολογία), κατατάσσοντάς τους και επιχειρώντας τη συνολική ερμηνεία τους³⁶.

Στα πλαίσια αυτά η Γενική Κοινωνιολογία καταγράφει την εξέλιξη της ανθρώπινης προσωπικότητας τόσο συγχρονικά όσο και διαχρονικά, εφόσον αυτή είναι απόρροια του κοινωνικού περιγυρου, ενώ παράλληλα αναλύει τους κανόνες της διαμόρφωσης της κοινωνικής συμπεριφοράς³⁷.

Και από το άλλο μέρος ευρίσκεται η λεγόμενη *Ειδική Κοινωνιολογία*, που έχει για κύριο αντικείμενό της την έρευνα όλων των ειδικών τομέων που σχετίζονται με τα κοινωνικά φαινόμενα.

Πρόκειται ουσιαστικά για ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και πολύπλευρο οικοδόμημα ανάλυσης, αφού ουσιαστικά σε κάθε ξεχωριστό επιστημονικό κλάδο συναντάμε την ύπαρξη θεσμών ή δομών που λόγω της φύσης τους και της μορφής τους σχετίζονται άμεσα με την Κοινωνιολογία.

Οι κυριότεροι από αυτούς τους επιστημονικούς κλάδους που άλλοτε άμεσα και άλλοτε έμμεσα σχετίζονται με την Κοινωνιολογία (και εντάσσονται στην υποδιαίρεση της Ειδικής Κοινωνιολογίας) είναι η Πολιτική, η Οικονομία, η Παιδαγωγική, η Ψυχολογία, η Ιατρική, η Θεολογία, η Αρχιτεκτονική, το Δίκαιο, η Ιστορία κ.λπ.

Παράλληλα δε υπάρχουν και ορισμένοι βασικοί κοινωνικοί θεσμοί, που συχνά η ανάλυση και η ερμηνεία τους υπάγεται σε πολλαπλούς επιστημονικούς κλάδους και γίνονται συνήθως αντικείμενο κοινωνιολογικής ανάλυσης, όπως: η παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα συνολικά, η θρησκεία, η βιομηχανία, η μόδα, η οικολογία, η διαφήμιση, η λογοτεχνία, η εργασία, ο ελεύθερος χρόνος, ο τουρισμός, ο αθλητισμός κ.λπ.

Εκείνο που θα πρέπει να τονισθεί ιδιαίτερα είναι το γεγονός ότι παρά τη μεγάλη ενασχόληση των κλάδων της Ειδικής Κοινωνιολογίας δεν έχει καταστεί δυνατό μέχρι σήμερα – και μάλλον δεν πρόκειται αυτό να συμβεί ούτε στο άμεσο μέλλον – να εξαντληθούν ερευνητικά μέσα από την Κοινωνιολογία όλες οι ανθρώπινες εκδηλώσεις στα πλαίσια των κοινωνικών θεσμών.

Αντίθετα θα έλεγε κάποιος ότι με την ανάπτυξη της σύγχρονης εξειδικευ-

μένης τεχνολογίας θα παρουσιασθούν μελλοντικά και νέοι κοινωνικοί θεσμοί και κοινωνικές ανθρώπινες εκδηλώσεις, που κι αυτές με τη σειρά τους θα γίνουν θέματα ευρείας κοινωνιολογικής ανάλυσης.

Πριν ολοκληρωθεί αυτό το κεφάλαιο θα επιθυμούσαμε, πολύ συνοπτικά, να αναφερθούμε σε ορισμένους από τους πλέον βασικούς κοινωνιολογικούς κλάδους της Ειδικής Κοινωνιολογίας, για την πληρέστερη ενημέρωση του αναγνώστη αυτού του βιβλίου. Οι πλέον σημαντικοί και αναγνωρισμένοι από αυτούς είναι οι ακόλουθοι:

*Πολιτική Κοινωνιολογία*³⁸ (κλάδος που ερευνά τις πραγματικές προϋποθέσεις – πολιτικές, κοινωνικές, νομικές, ιστορικές, οικονομικές, πολιτιστικές – που είναι απαραίτητες για την επίτευξη ενός πολιτικού στόχου και που περνάει αναπόφευκτα μέσα από την πολιτική Κοινωνιολογία ως επιστήμη αφενός του Κράτους και αφετέρου της Εξουσίας και της διακυβέρνησης)³⁹. ■

Δημογραφική (ή πληθυσμιακή) Κοινωνιολογία (κλάδος που ερευνά τις σχέσεις κοινωνικής στρωμάτωσης κάθε συγκεκριμένης κοινωνίας και τα θέματα πυκνότητας και φυλετικής ομογένειας)⁴⁰. ■

Βιομηχανική Κοινωνιολογία (κλάδος που ερευνά τον τρόπο οργάνωσης και λειτουργίας, τα αναφερόμενα προβλήματα και τις σχέσεις των ανθρώπων στις βιομηχανικές κοινωνίες, καθώς επίσης και μέσα στο συγκεκριμένο κοινωνιολογικό υποσύστημα της βιομηχανίας)⁴¹. ■

Κοινωνιολογία της Εκπαίδευσης (κλάδος που ερευνά τις σχέσεις ανάμεσα στα εκπαιδευτικά συστήματα και στην πολιτική, στον πολιτισμό, στην οικονομικο-κοινωνική διάρθρωση, και επιχειρεί να ανεύρει μεθόδους επίλυσης των πολλαπλών εκπαιδευτικών προβλημάτων)⁴². ■

Κοινωνιολογία του Δικαίου (κλάδος που μέσα από τις πηγές του δικαίου – έθιμο, νόμος, νομολογία, επιστημονικές δοξασίες – καθώς και μέσα από τους παράγοντες διαχρονικής εξέλιξης του δικαίου επιχειρεί να ερμηνεύσει τους κοινωνικούς θεσμούς μέσα από αυτό το επίπεδο αναζήτησης)⁴³. ■

Κοινωνιολογία της Θρησκείας (κλάδος που αναφέρεται στις σχέσεις θρησκείας και κοινωνίας και στις πολλαπλές αλληλεπιδράσεις τους μέσα από τα ιδεολογικά και κοινωνικά συστήματα και πρότυπα που υιοθετεί κάθε συγκεκριμένη κοινωνία)⁴⁴. ■

Κοινωνιολογία της Λογοτεχνίας (κλάδος κοινωνιολογικής έρευνας που εξετάζει τη λογοτεχνία κάτω από το πρίσμα των κοινωνικών δεδομένων μέσα στα οποία οι λογοτέχνες συγγράφουν, τις σχέσεις συγγραφέα - κοινού, συγγραφέα - κοινωνίας και συγγραφέα - εποχής)⁴⁵. ■

Κοινωνιολογία του Αθλητισμού (κλάδος που ερευνά τις κοινωνιολογικές

προϋποθέσεις άσκησης του αθλητισμού, τα θέματα συναγωνισμού - ανταγωνισμού των αθλουμένων, τα θέματα ηγεσίας και επιβολής καθώς και αυτά της αλλοτρίωσης στον αθλητικό θεσμό)⁴⁶. ■

Κοινωνιολογία της Επικοινωνίας και της Ραδιο- Τηλεόρασης (κλάδος που προσεγγίζει τα προβλήματα των μέσων μαζικής ενημέρωσης, τις αλληλεπιδράσεις κοινού- μέσων, τις σχέσεις συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων με τα μέσα αυτά και τις κοινωνιολογικές παραμέτρους της ενημέρωσης)⁴⁷. ■

Κοινωνιολογία της Διαφήμισης (κλάδος που ερευνά και ερμηνεύει τις κοινωνιολογικές μεταβλητές καθορισμού του κοινωνιολογικού μηνύματος, τη δυσλειτουργικότητα στην κοινωνική αντίληψη του κοινού, τις σχέσεις κοινωνίας - μέσων - κοινού στην εμπέδωση του διαφημιστικού μηνύματος κ.λπ.)⁴⁸. ■

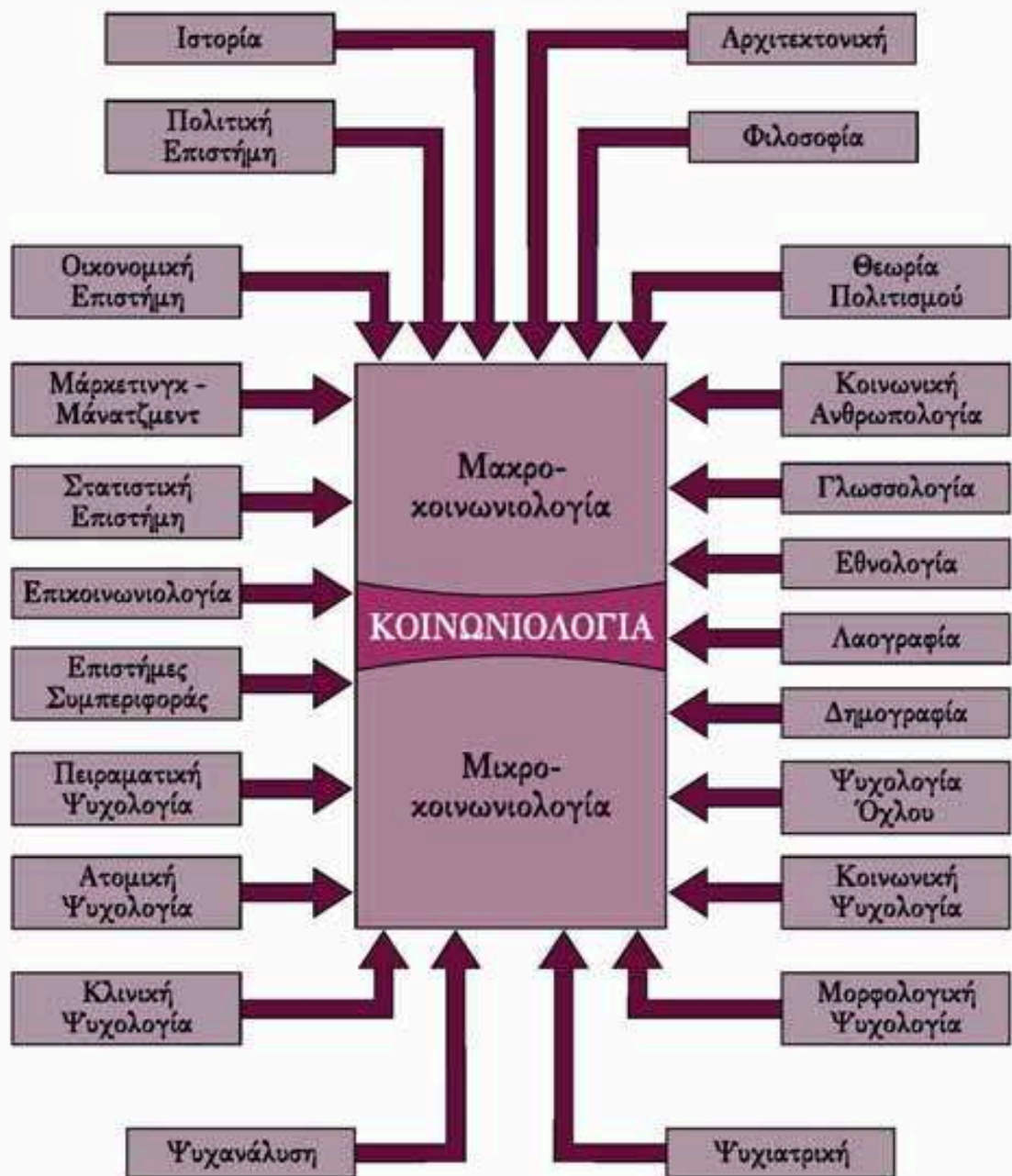
Τερατίζουμε εδώ την παράθεση αυτή των κλάδων της Ειδικής Κοινωνιολογίας, διότι πιστεύουμε ότι έχει γίνει αντιληπτό το εύρος αυτής της σύγχρονης εξειδίκευσης στον κοινωνιολογικό τομέα, που δεν περιορίζεται μόνο στους παραπάνω γενικούς κλάδους, αλλά επεκτείνεται και σε μια πληθώρα ειδικών θεμάτων, όπως:

- Κοινωνιολογία των ανθρώπινων δικαιωμάτων⁴⁹,
- Κοινωνιολογία των σεξουαλικών σχέσεων⁵⁰,
- Κοινωνιολογία των επαναστάσεων⁵¹,
- Κοινωνιολογία της μόδας⁵²,
- Κοινωνιολογία της τέχνης,
- Κοινωνιολογία των επαγγελμάτων,
- Κοινωνιολογία των μεγαλουπόλεων,
- Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου και της αναψυχής⁵³,
- Κοινωνιολογία της οικογένειας και των οικογενειακών σχέσεων κ.λπ., για να αναφερθώ απλά και μόνο σε μερικούς και τυχαίους χώρους ενασχόλησης.

Και όπως αναφέρει η *Imogen Seger* στο βιβλίο της "Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία: Θεωρία, Μέθοδος, Πρακτική" (εκδόσεις Μπουκουμάνη, Αθήνα, 1977, σελ. 189) "Η Κοινωνιολογία είναι μια δεξαμενή, όπου συρρέουν όλες οι γνώσεις από όλες τις επιστήμες του ανθρώπου και προωθούν την εξέλιξή της". Το διάγραμμα 1.1. που ακολουθεί είναι ενδεικτικό.

Διάγραμμα 1.1.

Σχέση Κοινωνιολογίας με την επιστήμη συνολικά

Σημείωση: Ο Τουρισμός ως κατεξοχήν οικονομική διεργασία εντάσσεται στον χώρο της Οικονομικής Επιστήμης και ανήκει στη σφαίρα της μακρο-κοινωνιολογίας.

Κλείνοντας το κεφάλαιο αυτό θα θέλαμε να κάνουμε δύο επισημάνσεις χρήσιμες για τον αναγνώστη:

- η πρώτη αναφέρεται στη διάκριση μακρο-κοινωνιολογίας και μικρο-κοινωνιολογίας, που φαίνεται στο διάγραμμα 1.1., όπου με τον πρώτο

όρο νοείται το επίπεδο εκείνο της Κοινωνιολογίας όπου "οι μεγάλες κοινωνικές μονάδες και διαδικασίες διαφοροποιούνται από τις μικρότερες μονάδες και διαδικασίες στη βάση ορισμένων ιδιοτήτων τους"⁵⁴. Το πεδίο εξέτασης, ανάλυσης και ερμηνείας της μικρο-κοινωνιολογίας καλύπτει στην πλειοψηφία των περιπτώσεων εξειδικευμένες μορφές, δομές και διαδικασίες της κοινωνικής πραγματικότητας.

- η δεύτερη αφορά σε ένα γενικό συμπέρασμα σχετικά με την ανάπτυξη της σύγχρονης Κοινωνιολογίας στην Ελλάδα, στο οποίο κατέληξε η γνωστή Κοινωνιολόγος και Καθηγήτρια της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, κ. Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη, το οποίο και παραθέτω αυτούσιο λόγω της σπουδαιότητάς του⁵⁵:

"Η Κοινωνιολογία στην Ελλάδα καλλιεργείται περισσότερο εθνοκεντρικά, σε επίπεδο ερευνών τμημάτων μόνο της ελληνικής κοινωνίας (περισσότερο μικρο- παρά μακρο- κοινωνιολογία) με προσανατολισμό κυρίως την καλλιέργεια ειδικών Κοινωνιολογιών. Η διασύνδεση με τη θεωρία είναι μάλλον ισχνή και η συγκριτική Κοινωνιολογία καλλιεργείται σπάνια. Η εθνομεθοδολογία δεν καλλιεργείται καθόλου. Οι περισσότερες έρευνες είναι διάσπαρτες σε διάφορα πεδία. Αν εξαιρέσουμε τις έρευνες για την εκπαίδευση και την πολιτική συμπεριφορά οι άλλες είναι μεμονωμένες. Συνεπώς, δεν έχουμε τη δυνατότητα να συγκρίνουμε τα πορίσματα περισσότερων ερευνών στις διάφορες κατηγορίες των γνωστικών αντικειμένων, όπως μπορούμε λ.χ. να συγκρίνουμε τα ευρήματα των κοινωνικών ανθρωπολόγων για τις μικροκοινωνίες της ελληνικής υπαίθρου".

Το απόσπασμα είναι ιδιαίτερα εύγλωττο για την οριοθέτηση της πορείας της κοινωνικής έρευνας στην Ελλάδα του σήμερα...

1.4. Μεθοδολογικές Επιστημάνσεις για τις Κοινωνικές Επιστήμες εν γένει

1.4.1. Οι Χρησιμοποιούμενες Μέθοδοι από τις Κοινωνικές Επιστήμες στον Τουρισμό

α. Ο Μπιχεϊβιορισμός (Συμπεριφορισμός)

Με τον όρο *μπιχεϊβιορισμός* εννοείται η μέθοδος και η θεωρία της πολιτικής

και κοινωνικής συμπεριφοράς (Political and Social Behaviour), που ως όρος πρωτοεμφανίστηκε στα τέλη του μεσοπολέμου στην Αγγλία και στις Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής γύρω στα 1937, για να καταστεί πλέον στις ημέρες μας μια ξεχωριστή μεθοδολογική κατεύθυνση της σύγχρονης πολιτικής, της πολιτικής Κοινωνιολογίας και της κοινωνικής ψυχολογίας.

Η σημασία της συμπεριφοράς στην πολιτική και στην Κοινωνιολογία είναι μια πανάρχαια υπόθεση του ανθρώπινου φιλοσοφικού στοχασμού και ανάγεται στους Κινέζους φιλόσοφους, στους αρχαίους Έλληνες κλασικούς (Αριστοτέλης), στους προκλασικούς (Θεόφραστος), στον Ιμπν Χαλντούν, στον David Hume, στον Montesquieu, στον Alexis De Tocqueville και σε άλλους.

Ο όρος προέρχεται από τον αντίστοιχο αγγλοσαξωνικό behavior, δηλαδή συμπεριφορά. Το δε κίνημα της σχετικής μεθοδολογικής προσέγγισης Behaviorism, δηλαδή σε ελληνική απόδοση "συμπεριφορισμός", έχει επιφανείς πρωτεργάτες τους ακόλουθους: Max Weber, Graham Wallas, André Siegfried, Herbert Tingsten, A.F. Bentley, Charles E. Merriam και George Catlin.

Σκοπός της μεθόδου είναι η εξεύρεση ενός τρόπου θεώρησης των θεμάτων της εν γένει έρευνας στις Κοινωνικές Επιστήμες έξω από τα παραδοσιακά δεδομένα και με τις εμπειρικές γενικεύσεις να παίζουν πλέον κυρίαρχο ρόλο στη κοινωνιολογική ανάλυση. Η θεωρία και το κίνημα αυτό καταβάλλουν προσπάθειες να αναχθεί σε κυρίαρχο ζητούμενο της κοινωνικής έρευνας η συμπεριφορά.

Ουσιαστικά το στοιχείο που προσδίδει η μέθοδος αυτή είναι η χρησιμότητα, στα πλαίσια της πολιτικής και κοινωνιολογικής έρευνας, των στοιχείων της κοινωνικής ψυχολογίας, της ψυχολογίας και της ψυχανάλυσης, είτε σε επίπεδο ομάδων είτε σε επίπεδο ατόμων, που ασκούν πολιτική ή κοινωνική πρακτική ή δέχονται τις πολλαπλές επιδράσεις μέσα σε μια σύγχρονη κοινωνία.

Σχετικά πρόσφατα έχει γίνει και μια απόπειρα θεωρητικής θεμελίωσης του μπιχεϊβιορισμού από τον B.F. Skinner, που όμως δέχτηκε πολλές επικρίσεις από αστούς και μαρξιστές επιστήμονες και ερευνητές.

Με την έννοια αυτή ο μπιχεϊβιορισμός ως μέθοδος χρησιμοποιείται από την τουριστική ψυχολογία και Κοινωνιολογία, καθόσον οι επιδράσεις του τρόπου ζωής πάνω στην ανθρώπινη συμπεριφορά διαδραματίζουν σημαντικό ρόλο κατά τις διακοπές, πολλές δε φορές είναι καθοριστικού χαρακτήρα τόσο από την άποψη των επιλογών, όσο και από την άποψη των αναγκών που ζητούν ικανοποίηση στην περίοδο των διακοπών.

β. Οι Μέθοδοι της Παρατήρησης

Οι μέθοδοι της παρατήρησης –σύμφωνα με τον Maurice Duverger– αποτελούνται από δύο διαφορετικά επίπεδα:

Τη μέθοδο της *ανάλυσης των τεκμηριωμένων στοιχείων* πάνω στα οποία τα κοινωνικά φαινόμενα άφησαν κάποιο ίχνος, όπως γραπτά τεκμήρια, κινηματογραφικές ταινίες, φωτογραφίες, ηχογραφήσεις κ.λπ. ■

Τη μέθοδο της *άμεσης παρατήρησης* της κοινωνικής πραγματικότητας, μέσα από συνεντεύξεις, έρευνες, ερωτηματολόγια, γκάλοπ κ.λπ. ■

Όπως τονίζει ο J.L. Loubet De Bayle στο βιβλίο του "Εισαγωγή στις μεθόδους των Κοινωνικών Επιστημών" η παρατήρηση και οι μέθοδοί της υποδιαιρούνται: (α) στην παρατήρηση των ομάδων (εσωτερική και εξωτερική) και (β) στην παρατήρηση των ντοκουμέντων (προφορικών, γραπτών, ιδιωτικών και δημόσιων).

Χωρίς να θέλουμε να ασχοληθούμε διεξοδικά, αναφέρουμε συνοπτικά μόνο τα τρία επίπεδα των σύγχρονων μεθόδων παρατήρησης:

Η τεκμηριωμένη παρατήρηση, που περιλαμβάνει: (α) τις διάφορες κατηγορίες τεκμηρίων, όπως τα γραπτά τεκμήρια, τα λουπά τεκμήρια, (β) τις μεθόδους ανάλυσης των τεκμηρίων, όπως τις κλασικές και τις ποσοτικές μεθόδους, και (γ) την τεχνική της ανάλυσης του περιεχομένου. ■

Η άμεση κατ'έκταση παρατήρηση, που περιλαμβάνει: (α) τη δειγματοληψία, (β) τις μεθόδους με ερωτηματολόγια, και (γ) τη συναγωγή των αποτελεσμάτων των ερευνών. ■

Η άμεση κατά βάθος παρατήρηση, που περιλαμβάνει: (α) τις συνεντεύξεις, (β) τα τεστ και τη μέτρηση των στάσεων των ατόμων, και (γ) την παρατήρηση μέσα από τη συμμετοχή. ■

Στον χώρο του τουρισμού σήμερα ιδιαίτερη σημασία κατέχουν και τα τρία προαναφερθέντα επίπεδα των σύγχρονων μεθόδων παρατήρησης, ενώ τα ερωτηματολόγια, οι δειγματοληπτικές έρευνες και οι συνεντεύξεις πραγματικά βρίσκονται στην ημερήσια διάταξη όλων όσοι ασχολούνται επαγγελματικά με τον τουρισμό. Πολλά αποτελέσματα τέτοιων ερευνών δημοσιεύονται συχνά στον ημερήσιο και περιοδικό Τύπο.

Επιπροσθέτως θα πρέπει να αναφερθεί η μεγάλη διεύρυνση του πεδίου της παρατήρησης στη σύγχρονη Κοινωνιολογία και στην τουριστική ψυχολογία, καθώς και η απεικόνιση των συναγομένων από την παρατήρηση στην ποσοτική γλώσσα, η οποία αυτόματα οδηγεί στη χρήση μαθηματικο-στατιστικών μεθόδων ανάλυσης.

γ. Οι Μαθηματικές και Στατιστικές Μέθοδοι

Η επιστήμη των *Μαθηματικών* δημιουργήθηκε αρχικά κάτω από την πίεση ορισμένων πρακτικών αναγκών σχετικά με τις μετρήσεις και τους λογαριασμούς, στη συνέχεια εξελίχθηκε από τους Έλληνες σε ένα είδος αποδεικτικής διεργασίας και τέλος χρησιμοποιήθηκε ευρύτατα στους νέους χρόνους ως

κύριο αναλυτικό όργανο των φυσικών επιστημών και οργανώθηκε στον αιώνα που διανύουμε ως μια επιστήμη αφηρημένων δομών και κατασκευών.

Είναι γνωστές οι θέσεις του Αριστοτέλη για τα "μαθηματικά αντικείμενα", του Leibniz για τη διασύνδεση μαθηματικών και λογικής, του Kant για τη σχέση μαθηματικών και δομής της αντίληψης, του Cantor, θεμελιωτή των συνόλων, των οπαδών του φορμαλισμού –όπως ο D. Hilbert, ο Gödel κ.ά.– για τη διασφάλιση της έγκυρης παραγωγής θεωρημάτων και αξιωμάτων, και ακόμα των ενορατικών, όπως λ.χ. του Brouwer και του Weyl.

Σήμερα στην Κοινωνιολογία, τόσο τη γενική όσο και την ειδική, και στην Ψυχολογία η χρήση των μαθηματικών αποτελεί μια πραγματικότητα, αφού η μεγάλη πλειοψηφία των δεδομένων αναπαρίσταται και απεικονίζεται με βάση τα μαθηματικά και τα στατιστικά δεδομένα.

Οι κυριότερες σήμερα μαθηματικές μέθοδοι που χρησιμοποιούνται στις Κοινωνικές Επιστήμες είναι, σύμφωνα με τον κοινωνιολόγο Raymond Boudon, οι ακόλουθες:

- η χρήση μαθηματικών μοντέλων που εφαρμόζονται στη θεμελίωση της δομής των ενδείξεων της κοινωνιολογικής έρευνας,
- η χρήση μαθηματικών μοντέλων που εφαρμόζονται στην ανάλυση των σχέσεων μεταξύ των διαφόρων μεταβλητών με κύρια τη γενίκευση της ανάλυσης πολλών παραγόντων (l' Analyse Multivariée).

Παράλληλα, η ανάπτυξη της Στατιστικής Επιστήμης, που ξεκινάει στο δεύτερο τέταρτο του 19ου αιώνα και η μετεξέλιξή της σε σύγχρονο επιστημονικό κλάδο στα μέσα του 19ου αιώνα, καθώς και η πλήρης καθιέρωσή της στα τελευταία τριάντα χρόνια (που την ανήγαγε σε κύριο επιστημονικό κλάδο εφαρμογών) προσέδωσε στις Κοινωνικές Επιστήμες ένα ακόμη ισχυρό μεθοδολογικό εργαλείο - βοήθημα.

Σημειώνεται εδώ ότι η Τουριστική Κοινωνιολογία είναι ένας από τους ελάχιστους χώρους όπου τα μαθηματικά και οι στατιστικές μέθοδοι χρησιμοποιούνται στην πράξη και μάλιστα σε πολύ μεγάλο βαθμό. Στον χώρο της ανάλυσης και ερμηνείας του σύγχρονου τουριστικού φαινομένου, η χρήση των μαθηματικών και στατιστικών μεθόδων καθώς και των επεξεργασμένων σχετικών μοντέλων αποτελεί σήμερα στοιχείο απολύτως απαραίτητο για τους ασχολούμενους με τον τουρισμό υπό οποιαδήποτε ιδιότητα.

Παράλληλα υπάρχουν συγκεκριμένοι οργανισμοί, όπως λ.χ. η Εθνική Στατιστική Υπηρεσία της Ελλάδος (Ε.Σ.Υ.Ε.) ή η Διεύθυνση Στατιστικών Στοιχείων του Ε.Ο.Τ., που χρησιμοποιούν ευρύτατα και σε εκτεταμένη κλίμακα αυτές ακριβώς τις μεθόδους με σημαντική μάλιστα επιτυχία.

Τα αποτελέσματα που προκύπτουν σήμερα από τη χρήση αυτών των μεθόδων δεν μπορούν να αγνοηθούν ούτε από τις τουριστικές επιχειρήσεις ούτε

από το ευρύτερο τουριστικό κοινό. Και, ασφαλώς, ούτε από τον κλάδο της Τουριστικής Κοινωνιολογίας, ο οποίος έχει ανάγκη αυτά ακριβώς τα στοιχεία για ένα ορισμένο τμήμα της ψυχολογικής τουριστικής έρευνας, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά στις προτιμήσεις των τουριστών και τα είδη των τουριστικών επιλογών τους.

δ. Οι Συγκριτικές Μέθοδοι

Πρόκειται για ένα σύστημα αξιολόγησης των στοιχείων της επιστημονικής έρευνας που εφαρμόζεται σε πολλούς κλάδους των Κοινωνικών Επιστημών και έχει τελικό στόχο:

- αφενός να διαπιστώσει, να διευκρινίσει και να καταδείξει τις ομοιότητες μεταξύ δύο ή περισσότερων δεδομένων της κοινωνικής πραγματικότητας που μπορούν να συγκριθούν, και
- αφετέρου να καταγράψει, να πιστοποιήσει και να επισημάνει τις υπάρχουσες διαφορές μεταξύ δύο ή περισσότερων δεδομένων της κοινωνικής πραγματικότητας που μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους.

Στην Κοινωνιολογία τέτοια στοιχεία ερμηνείας των ομοιοτήτων και διαφορών ανευρίσκει καθένας στις αναλύσεις δημογραφικού χαρακτήρα, στις μελέτες διαπίστωσης κοινωνικών ανισοτήτων, στη συχνότητα εμφάνισης συγκεκριμένων κοινωνιολογικών χαρακτηριστικών σε δοσμένες χρονικές περιόδους, από χώρα σε χώρα κ.λπ.

Στόχος της μεθόδου είναι να φέρει στο φως τα στοιχεία αλληλεπίδρασης και αλληλεξάρτησης των κοινωνικών και ψυχολογικών φαινομένων, ώστε η συναγωγή αποτελεσμάτων και η μετέπειτα ταξινόμησή τους να κάνει ορατές τόσο τις ομοιότητες όσο και τις διαφορές που πιθανώς θα παρουσιαστούν. Ο κίνδυνος πάντως για τους αμύητους παραμονεύει κάθε φορά που γίνεται σύγκριση ανομοιογενών κοινωνιολογικών δεδομένων.

Η χρήση των συγκριτικών μεθόδων στον τουρισμό είναι εκτεταμένη και συχνότατα συνδυάζεται με τη στατιστική ανάλυση για την επισήμανση κυρίως ορισμένων σημαντικών τουριστικών μεταβλητών, όπως, λ.χ., στις αφίξεις ή στις διανυκτερεύσεις από μήνα σε μήνα ή από έτος σε έτος κ.λπ. ή ακόμα στα πλαίσια της σύγκρισης ομοειδών τουριστικών μεγεθών μεταξύ χωρών, ηπείρων κ.λπ. και σε πάρα πολλά ακόμα θέματα. Στις περισσότερες από αυτές τις περιπτώσεις ακολουθεί και η γραμμική απεικόνιση των διαπιστουμένων στοιχείων.

Βασικός στόχος της χρήσης των συγκριτικών μεθόδων στην τουριστική ψυχολογία είναι η συχνή πολυπαραγοντική ανάλυση (Multivariate Analysis/Analyse Multivariée) που επιχειρείται σε ορισμένα εξειδικευμένα στοιχεία της έρευνας, όπως, λ.χ., στις περιπτώσεις ερμηνείας πολλών παραγόντων που

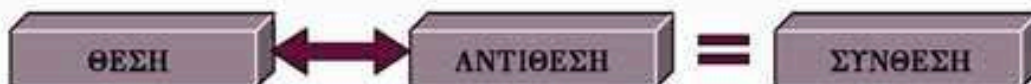
οδηγούν στην α' ή στη β' επιλογή μιας χώρας για διακοπές ή για την ταυτόχρονη αξιολόγηση πολλών προτιμήσεων σχετικά με την ικανοποίηση συγκεκριμένων αναγκών κατά την επιλογή ή κατά τη διάρκεια των διακοπών. Η συμβολή των συγκριτικών μεθόδων στα πορίσματα της Κοινωνιολογίας του Τουρισμού είναι κεφαλαιώδης.

ε. Η Διαλεκτική Μέθοδος

Η διαλεκτική μέθοδος θα πρέπει να θεωρείται ως μια μέθοδος - πλαίσιο για την Κοινωνιολογία γενικά, διότι, όπως επισημαίνει ο Α.Λ. Αντωνικόπουλος "η διαλεκτική είναι μια μέθοδος που μας διδάσκει να παρατηρούμε τα φαινόμενα κατά τη γέννησή τους, την ανάπτυξή τους και τη μεταβολή τους..., διότι όλα μέσα στη φύση, στην κοινωνία και στη νόηση κινούνται, αλλάζουν, μεταβάλλονται, εξελίσσονται... είναι μια εξέλιξη με απλά βήματα, με μεγάλα άλματα, με προσωρινές οπισθοδρομήσεις και αδράνειες, είναι μια ανοδική εξελικτική πορεία ζιγκ ζαγκ στη βάση όμως της προόδου, όπως και στη βάση της εξέλιξης, βρίσκεται η πάλη των αντιθέτων, ο θάνατος του παλιού και η γέννηση και ανάπτυξη του καινούργιου".

Μέθοδος πανάρχαια η διαλεκτική χρησιμοποιήθηκε από τον Πλάτωνα και τον Emmanuel Kant για την ερμηνεία των αντιφάσεων πέρα από τα όρια της εμπειρικής έρευνας.

Τη διαλεκτική μέθοδο υιοθέτησε στη συνέχεια ο Hegel, ο οποίος την είδε ως διαδικασία κατάργησης των αντιφάσεων και δημιούργησε το γνωστό εγγεγραμμένο σχήμα:

που χρησιμοποιήθηκε ως κατευθυντήρια δύναμη τόσο της ατομικής σκέψης όσο και της παγκόσμιας ιστορίας.

Τέλος, θα πρέπει να τονιστεί η δυσχερής χρησιμοποίηση της διαλεκτικής από τους μη γνώστες της και ακόμη ότι κάθε επιστημονική μέθοδος ή τεχνική, εφόσον αντιμετωπίζει διαλεκτικά τα κοινωνιολογικά δεδομένα, δεν μπορεί παρά να έχει ικανοποιητικά αποτελέσματα. Επιπλέον, η διάκριση της διαλεκτικής ως μεθόδου από τη "μαρξιστική" διαλεκτική, έτσι όπως προκύπτει από τα έργα του K. Marx και κυρίως από την κριτική του στον Hegel, παρουσιάζει μεγάλες και ουσιαστικές διαφορές που ακόμα και σήμερα εμπεριέχουν, εκτός των άλλων, και επιστημολογικό ενδιαφέρον, εσχάτως δε και ιστορικό.

Η χρησιμοποίηση της διαλεκτικής στην ανάλυση του τουριστικού φαινομένου είναι μια πραγματικά δύσκολη υπόθεση για τον αμήνητο και θα πρέπει

να τονισθεί εκ προοιμίου ότι μόνο ως συμπληρωματική μέθοδος στον χώρο της Τουριστικής Κοινωνιολογίας μπορεί να εφαρμοσθεί.

Ουσιαστικά, δηλαδή, αυτή η μέθοδος - πλαίσιο στον κλάδο της Τουριστικής Κοινωνιολογίας μπορεί να χρησιμοποιηθεί για να συνοψίσει και να γενικεύσει τα αποτελέσματα της εμπειρικής έρευνας, εκεί όπου υπάρχουν.

1.4.2. Οι Χρησιμοποιούμενες Τεχνικές από τις Κοινωνικές Επιστήμες στον Τουρισμό

Από τις χρησιμοποιούμενες τεχνικές στην Κοινωνιολογία του Τουρισμού παραθέτουμε με τρόπο συνοπτικό τις σπουδαιότερες από αυτές:

α. Το Πείραμα

Πείραμα είναι η τεχνική εκείνη με την οποία μέσα σε εντελώς συγκεκριμένες και ελεγχόμενες συνθήκες αναπαράγουμε ψυχικά φαινόμενα, για να πιστοποιηθεί η φύση τους, τα αίτιά τους και οι νόμοι που διέπουν την εξελικτική τους πορεία (λ.χ. πειραματίζονται ανάμεσα σε άτομα που κάνουν συχνά διακοπές και σε άτομα που σπανίως κάνουν διακοπές για να διαπιστώσουν, για παράδειγμα, τις αντιδράσεις τους μετά την τουριστική διεργασία).

Βασικό στοιχείο του πειράματος είναι ο ρόλος του πειραματιζόμενου, που προϋποθέτει τη θέση των ερευνητικών υποθέσεων, τη γνώση του αντικειμένου, την αντικειμενικότητα και τέλος την προσπάθεια να μην επηρεάζει τα άτομα με τα οποία πειραματίζεται, ώστε να αποφεύγεται η αλλοίωση των δεδομένων της έρευνας.

Το πείραμα εμπεριέχει δύο κύρια χαρακτηριστικά γνωρίσματα: τις μεταβλητές και τους ελέγχους. *Μεταβλητή* είναι ο παράγοντας εκείνος που μπορεί να μεταβληθεί και θεωρητικά μπορεί να μετρηθεί ποσοτικά (και άλλοτε ποιοτικά), ώστε να μπορούν να δοθούν κάποιες απόλυτες ή σχετικές τιμές για κάθε μεταβλητή.

Υπάρχουν δύο είδη μεταβλητών: οι *ανεξάρτητες* (αυτές που χρησιμοποιεί ο πειραματιζόμενος ως σημείο αναφοράς) και οι *εξαρτημένες* (αυτές που το υποκείμενο του πειράματος δημιουργεί με τη συμπεριφορά του και τις αντιδράσεις του).

Οι κυριότερες μορφές πειραμάτων στην ψυχολογία εμπεριέχουν και τα δύο είδη των μεταβλητών, ενώ οι *έλεγχοι* είναι αυτοί που προσδίδουν εγκυρότητα στο πείραμα. Στα *μαζικά πειράματα* απαραίτητοι είναι οι *μαζικοί έλεγχοι* των δεδομένων του πειράματος μέσα από κάποια ομάδα ελέγχου. Στην αξιολόγηση των πειραματικών δεδομένων εφαρμόζονται ευρύτατα στις Κοινωνικές Επιστήμες οι στατιστικές και μαθηματικές μέθοδοι που αναφέρθηκαν προηγουμένως.

β. Το Ερωτηματολόγιο

Πρόκειται συνήθως για ένα έντυπο που περιέχει μια σειρά ερωτήσεων, στις οποίες το ερευνητικό υποκείμενο πρέπει να απαντήσει γραπτά. Το βασικότερο σημείο στο ερωτηματολόγιο είναι η προετοιμασία για τη σύνταξη του ερωτηματολογίου, που δεν είναι τόσο εύχερης όσο πιστεύει ο αμήτος αναγνώστης. Παραθέτουμε στη συνέχεια τα κυριότερα στοιχεία του ερωτηματολογίου συνοπτικά:

Τα είδη των ερωτηματολογίων μπορεί να είναι δύο: αυτά με τις ανοικτές ερωτήσεις (έκθεση απόψεων σε ρέοντα λόγο) και αυτά με τις κλειστές ερωτήσεις (απάντηση με ναι ή όχι, με συμφωνώ ή διαφωνώ ή με σύντομη απάντηση).

Η σύνταξη του ερωτηματολογίου απαιτεί σαφήνεια και απλή κατανοητή διατύπωση, να αποφεύγονται λέξεις που οδηγούν σε παρερμηνείες, να προηγούνται οι γενικές ερωτήσεις και να ακολουθούν οι ειδικές, να υπάρχουν όλες οι απαραίτητες διευκρινίσεις, ώστε να διασφαλίζεται η ακρίβεια κ.λπ.

Να λαμβάνονται υπόψη όλοι οι τρόποι βελτίωσης των ερωτήσεων, που είναι σήμερα επιστημονικά αποδεκτοί.

Να αξιολογείται σωστά το θέμα της επιστροφής αναπάντητων ερωτηματολογίων ή της μη επιστροφής τους με επιστημονικά κριτήρια.

Να είναι διασφαλισμένη η μυστικότητα των απαντήσεων.

Να έχει δοθεί η δέουσα προσοχή στα θέματα: της συνοδευτικής επιστολής του ερωτηματολογίου, του φακέλου επιστροφής του, της εμφάνισης και της έκτασής του.

Τέλος, να γίνει σωστή αξιολόγηση των χρήσεων του ερωτηματολογίου, πράγμα που δεν είναι εύκολη υπόθεση στην επιστημονική έρευνα.

γ. Η Συνέντευξη

Η συνέντευξη είναι, συγκρινόμενη με το ερωτηματολόγιο, πιο διαδεδομένη τεχνική των σύγχρονων Κοινωνικών Επιστημών και της Κοινωνιολογίας και αυτό επειδή οι περισσότεροι άνθρωποι είναι πιο προσιτοί όταν τους ζητείται να μιλήσουν, παρά όταν τους ζητείται να γράψουν, και ακόμη επειδή ο ερευνητής κατά τη συνέντευξη μπορεί να υποβοηθήσει το ερευνητικό υποκείμενο στην κατανόηση των ζητούμενων, ώστε το αποτέλεσμα να είναι πιο κοντά στην πραγματικότητα. Ακόμη η συνέντευξη είναι μια τεχνική που αρμόζει σε όλες εκείνες τις περιπτώσεις, στις οποίες απαιτείται η επιτόπου εξέταση.

Όμως και εδώ έχουμε να κάνουμε με μία τεχνική που, ενώ φαίνεται εύκολη στην πραγμάτωσή της, στην πραγματικότητα απαιτεί εξειδικευμένες γνώσεις

της επιστημονικής έρευνας. Τα κυριότερα από αυτά που πρέπει να γνωρίζει ο ερευνητής παρουσιάζουμε συνοπτικά παρακάτω:

Να πραγματοποιείται επιλογή του δείγματος με κάθε φροντίδα και προσοχή, γιατί γίνονται σημαντικά λάθη σε ό,τι αφορά τον καθορισμό του δείγματος. ■

Να ρυθμίζεται προσεκτικά ο χρόνος που διαρκεί η συνέντευξη, που πρέπει να είναι ορισμένος και προκαθορισμένος. ■

Να επιλέγεται με ιδιαίτερη προσοχή ο τόπος διεξαγωγής της συνέντευξης, έτσι που να προσελκύει, εάν είναι δυνατόν, το υποκείμενο. ■

Να λαμβάνεται υπόψη η πρακτική που ισχύει για τον επιστημονικό τρόπο υποβολής των ερωτημάτων. ■

Να δημιουργείται φιλική ατμόσφαιρα, που διευκολύνει το υποκείμενο στις απαντήσεις του. ■

Να συνυπολογίζονται σχολαστικά τα σφάλματα κατά την καταγραφή των απαντήσεων (λ.χ. παραλείψεις, αλλοιώσεις, αντιμεταθέσεις κ.λπ.)⁵⁶. ■

Περίληψη

Αν και η Κοινωνιολογία ως σύγχρονος επιστημονικός κλάδος έχει αναπτυχθεί τα τελευταία μόλις χρόνια, η αναζήτηση των ριζών του κλάδου διαμέσου των αιώνων φανερώνει την ύπαρξή της (μέσω άλλων μορφών, ονομασιών και εννοιών) από την αρχαιότητα μέχρι τον 19ο αιώνα, όπου γίνεται η ουσιαστική στροφή στις Κοινωνικές και Ανθρωπιστικές Επιστήμες.

Ο 19ος αιώνας κυριαρχείται από τη συνεισφορά μιας σειράς σημαντικών κοινωνιολόγων, οι οποίοι με το έργο τους οριοθέτησαν το ερευνητικό και γνωστικό πεδίο αναζήτησης του νέου αυτού κλάδου, δίνοντας ταυτόχρονα και μέσα από τη διαφορετικότητα των θεωριών τους το πλαίσιο

της μετέπειτα εξέλιξής του.

Η διαχρονική εξελικτική πορεία του κλάδου της Κοινωνιολογίας ούτε εύκολη ούτε στρωμένη με ρόδα υπήρξε, καθώς για μεγάλες χρονικές περιόδους δεν έτυχε θετικής αντιμετώπισης, άλλοτε λόγω ιδεολογικών διαφορών, άλλοτε λόγω έλλειψης συστηματοποίησης των πορισμάτων της, άλλοτε λόγω επιστημονικών διχογνωμιών και τέλος, λόγω των επιμέρους σχολών, θεωριών και δοξασιών που κυριαρχούσαν σε διάφορες χρονικές περιόδους.

Αν και όλη αυτή η πορεία μέσα στους αιώνες φαίνεται βαρετή και πιθανώς ανούσια στον ενδιαφερόμενο για την Κοινωνιολογία του Τουρισμού, παρουσιάζει σε όλο

τους το βάθος τις καταβολές της και τις επιρροές που δέχτηκε από την κοινωνία στο πέρασμα του χρόνου.

Στην εποχή μας η σύγχρονη Κοινωνιολογία ως επιστημονικός κλάδος έχει περάσει από τη στατική (δηλαδή περιγραφική) στη δυναμική (δηλαδή την αναλυτική και ερμηνευτική) Κοινωνιολογία, επιχειρώντας να ερμηνεύσει το πλήθος των πολλών κοινωνικών παραγόντων και μεταβλητών που προκαλούν επιπτώσεις, αλλαγές και μεταβολές στις σύγχρονες κοινωνίες.

Ξεφεύγοντας από τη *Γενική Κοινωνιολογία*, όπου επιχειρείται μια συστηματική έρευνα και ανάλυση των κοινωνικών φαινομένων και των κοινωνικών αλληλεπιδράσεων, φθάνουμε στην *Ειδική Κοινωνιολογία*, η οποία έχει ως κύριο αντικείμενό της την έρευνα όλων των ειδικών τομέων που σχετίζονται με τα κοινωνικά φαινόμενα.

Στα πλαίσια αυτά έχουμε να κάνουμε μ' ένα εξαιρετικά πολύπλοκο και πολυσύνθετο οικοδόμημα ανάλυσης, αφού ουσιαστικά σε κάθε ξεχωριστό επιστημονικό κλάδο παρατηρείται η ύπαρξη θεσμών ή δομών, που λόγω της φύσης τους και της μορφής τους σχετίζονται άμεσα με την Κοινωνιολογία. Παράλληλα με τις επιστήμες όμως υπάρχουν και ορισμένοι κοινωνικοί θεσμοί, που συχνά η ανάλυση και ερμηνεία τους υπάγεται σε πολλαπλούς επιστημονικούς κλάδους και γίνονται αντικείμενο προηγμένης κοινωνιολογικής ανάλυσης, όπως: η παιδεία και το εκπαιδευτικό σύστημα, η υγεία, η

θρησκεία, η βιομηχανία, η οικολογία, η λογοτεχνία, η διαφήμιση, η εργασία, ο ελεύθερος χρόνος, ο αθλητισμός ή ο τουρισμός (που είναι και το γνωστικό πεδίο αυτού του βιβλίου) κ.λπ.

Κατ' αναλογία λοιπόν σήμερα γίνεται ιδιαίτερος λόγος για τους επιμέρους κλάδους και τις υποδιαιρέσεις της Κοινωνιολογίας, όπου κάποιοι από αυτούς στην εποχή μας έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη σημασία, όπως, λ.χ., η Κοινωνιολογία του Τουρισμού που πραγματευόμαστε εδώ, μιας και ο τουρισμός στη σύγχρονη "βιομηχανοποιημένη" μορφή του αποτελεί σοβαρό πόλο έλξης της κοινωνιολογικής ανάλυσης.

Τέλος, η Κοινωνιολογία του Τουρισμού εμπεριέχει και την ανάλυση των μεθοδολογικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι κοινωνικές επιστήμες στο σύνολό τους, ενώ η παρουσίαση του συμπεριφορισμού, των μεθόδων παρατήρησης, των μαθηματικών και στατιστικών μεθόδων, των συγκριτικών μεθόδων και της διαλεκτικής δίνουν την πεμπουσία της μεθοδολογίας της. Εκ παραλλήλου η χρήση των διαφόρων τεχνικών των Κοινωνικών Επιστημών, όπως το πείραμα, το ερωτηματολόγιο και η συνέντευξη εφαρμόζονται άριστα και στον χώρο της Κοινωνιολογίας του Τουρισμού.

Η Κοινωνιολογία στον χώρο του τουρισμού, συμπερασματικά, μπορεί να πει κάποιος ότι έχει ένα άριστο πεδίο διερεύνησης και αναζήτησης με εξαιρετικό και ολοένα αυξανόμενο ενδιαφέρον.